

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 13 Sayı: 69 Mart 2020 & Volume: 13 Issue: 69 March 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2020.4001>

OSMANLI TOPLUM YAPISINDA PATRİMONYAL KÜLTÜRÜN MADDİ TEMELİ OLARAK ASYA TİPİ ÜRETİM TARZI

ASIAN TYPE OF PRODUCTION MATERIAL BASIS OF THE PATRIMONIAL CULTURE IN THE OTTOMAN SOCIAL STRUCTURE

Mehmet Devrim TOPSES*

Öz

Weberci anlamıyla patrimonyalizm, belli bir toplumsal yapı içinde otoritenin katı biçimde yukarıdan aşağıya doğru örgütlenmesi, merkezi otoritenin hiyerarşik yapının tüm katmanlarını denetimi altında tutmasıdır. Bu açıdan patrimonyalizm kavramı Weber'in literatüründe despotizm kavramıyla birlikte kullanılır. Osmanlı toplum yapısının merkezî ve despotik nitelikleri patrimonyal kültürü beslemiş ve yaşatmıştır. Türkiye toplumunda kesinlikle eleştirilemeyen ve yalnızca boyun eğilen "kutsal devlet" anlayışı, yüzyıllar öncesinden gelen patrimonyal kültürün izlerini taşır. 5 ve 15. yüzyıllar arasındaki Batı toplum yapısı ise merkezi otoritenin olmadığı ve dağınık mülkiyet yapılarıyla öne çıkan feodal özellikler göstermektedir. Çok kutuplu ve merkezkaç özellikler gösteren iktidar yapıları Batı toplum yapısında "sivil toplum" ve "bireyselleşme" gibi kültür unsurlarının gelişip benimsenmeleri için uygun bir toplumsal gerçeklik yaratmıştır. Bu makale öncelikle kültürün ekonomik ve sınıfsal gerçekliğin bir ürünü olduğu varsayımından yola çıkmaktadır. Bu varsayım kabul edildiği zaman kültürün maddi gerçeklikle ilişkisinin gösterilmesi gerekir. Öyleyse makalenin amacı, Türkiye'nin bugünkü toplum yapısında derin izleri görülebilen patrimonyal kültürün tarihsel ve toplumsal temellerini incelemektir. Bütünüyle literatür taramasına dayalı betimsel bir yöntem benimsenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Toplum Yapısı, Asya Tipi Üretim Tarzı, Patrimonyalizm, Tarihsel Materyalizm, Türk Modernleşmesi.

Abstract

In the Weberian sense, the patrimonialism refers to that the authority is strictly organized from top to bottom in a particular social structure and the central authority controls all layers of the hierarchical structure. In this regard, in Weber's literature, the concept of patrimonialism is used together with the concept of despotism. The patrimonial culture was nurtured and kept alive by the centralized and despotic features of the Ottoman social structure. The "holy state" mentality in the society of Turkey, in which the state can by no means be criticized and the people succumb to the state, bears the traces of the centuries-old patrimonial culture. On the other hand, the Western social structure between the 5th and 15th centuries displayed some feudal features in which there was no central authority and the scattered property structures stood out. The power structures having some multipolar and centrifugal features created a suitable social reality for the development and adoption of the cultural elements such as "civil society" and "individualization" in the Western social structure. This paper starts out primarily from the assumption that the culture is a product of the economic and class reality. Once this assumption is accepted, the relation of culture with the material reality should be revealed. So the purpose of this paper is to examine the historical and social foundations of the patrimonial culture, the lasting traces of which can be seen in today's social structure of Turkey. A descriptive method based on a literature review was adopted in this study.

Keywords: Ottoman Social Structure, Asian Type of Production, Patrimonialism, Historical Materialism, Turkish Modernization.

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, e-posta: devrimtopses@comu.edu.tr

Giriş

Sosyal bilimlerin çalışma konularından birisi olarak kültür olgusunun iki temel özelliği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, kültürün tarih boyunca kuşaklar arasında aktarılması ve değişime karşı direnç göstermesidir. Kültürel yapı, doğa-insan ve insan-insan arasındaki ilişkilerde duyuş, düşünüş ve davranışların genel çerçevesini çizdiği gibi, kendi çizdiği bu çerçeve dışında kalan düşünüş ve davranışları desteklemez (Güvenç, 1974, 104). Bu açıdan yaratıcılık ve kültür arasında doğal bir gerginlikten söz edilebilir. Kültür olgusunun ikinci temel özelliği ise ekonomik ve toplumsal bir gerçekliğin ürünü olmasıdır. Bir toplumsal yapıda din, siyaset, eğitim, ahlak, dünya görüşleri ve teknoloji gibi üst yapı kurumları çeşitli kültür unsurlarının şekillenmesinde etkili olabilirken, bu kültür unsurları en temelde ekonomik ve toplumsal gerçekliğin ürünleridir. İnsanlık tarihi, çeşitli kültür unsurlarının tarihsel süreç içinde maddi toplumsal gerçekliğin değişimine bağlı olarak yok olduklarını ya da yeni biçimler kazandıklarını göstermektedir (Childe, 2004, 20). Temel ihtiyaçlar, mülkiyet ve üretim ilişkileri yeni kültür unsurlarının başlatıcısı ve sürdürücüsüdür. Malinowski (1990, 42) tarafından belirtildiği gibi her bir kültür, kendi varlığını toplumsal yapının kurumsal ihtiyaçlarını karşılayabilmesine borçludur.

Osmanlı toplum yapısının özellikle 14 ve 17. yüzyıllar arasındaki maddi temellerinin bir ürünü olarak yaşayan patrimonyal kültür, günümüz Türkiye toplumu üzerindeki etkilerini sürdürmektedir. Özellikle bürokratik ilişkilerde ve toplumun siyasal katılım süreçlerinde patrimonyal kültürün derin izleri görülebilir. Bununla birlikte kültürün eğer maddi gerçeklikle ilişkisi varsa, bu makalenin konusu patrimonyal kültür örneklerinin ekonomik ve toplumsal yapılarla ilişkisini kurmaktır. Bu makalede Türkiye kültürünün Osmanlı toplum yapısından gelen ekonomik ve toplumsal temellerine değinilecektir. Başarılıabilirse, kurulacak bu ilişki Türkiye toplumunun Batı kültüründen ayrılan özelliklerinin temel belirleyicilerinden bazıları olarak kabul edilebilir. Osmanlı toplum yapısına ilişkin Türkiye’de gerçekleştirilen incelemelerin bir bölümü, Türkiye toplum yapısının niteliğine ilişkin Weberci “patrimonyalizm” ya da Marksist “ATÜT” tanımlamalarını oryantalist bulmuş ve reddetmiştir (Doğan, 2011, 168). Gerçekte bu kuramları oryantalist bulanlar, Osmanlı toplum yapısındaki durağanlığı açıklarken “iç nedenleri” gözden kaçırmaktadırlar. Yine de, Osmanlı toplum yapısının Asya Tipi Üretim Tarzı açıklamalarına uyan nitelikleri yerli sosyal bilimciler tarafından daha sıklıkla kabul edilmiştir.

1. Patrimonyalizm Kavramının İçeriği ve Kuramsal Zemini

Patrimonyalizm kavramı, Aydınlanma dönemi filozoflarının Osmanlı toplum yapısı hakkındaki saptamalarından beslenmiş olan Max Weber tarafından kullanılmıştır. 18. yy.’da Montesquieu, Condorcet, Machiavelli, Helvetius ve Locke gibi düşünürler Osmanlı toplum yapısında sultan ve toplum arasındaki despotik ilişkiye dikkat çekmişlerdi. Bu saptamalardan yola çıkan Weber tarafından kullanılan şekliyle patriyalkalizm, “Doğu toplumlarına özgü ve üyelerin hükümdarın keyfi ve kesin denetimi altında oldukları hiyerarşik ilişkilerdir” (Weber, 2003, 291, 325; Marshall, 1999, 582). Weber (1985,14)’e göre toplumsal yaşamın en önemli günlük işlevini yerine getiren hukuk

eğitimi, hiçbir ülkede ve çağda, çağdaş Batı'daki anlamda var olmamıştır. Doğu toplum yapısında hükümdar tek karar vericidir. Hiyerarşik ilişkilerin daha altında bulunan köylü, küçük üretici, tüccar ya da esnaf kesimlerinin karar verme süreçlerine katılımından söz edilemez. Bu katılımlara izin verilmez. Bunun karşılığında hükümdar, kendi denetimi altında bulunan toplum kesimlerini koruyarak, onlara şefkat dağıtmaktadır. Doğu toplumlarının yukarıdan aşağıya doğru örgütlenmiş despotik yapısı böylece en son Marks, Engels ya da Weber gibi kuramcılar tarafından gözlemlenmiş ve tespit edilmişti. Günümüzde bu saptamaları doğrulayan Faulkner (2016, 131)'in değerlendirmelerine göre Türkiye'nin yanı sıra Hindistan, Çin, Japonya, Afrika gibi Doğu toplumları genel olarak halk tabanından kopuk asalak bir hükümdarın keyfi denetimi altında yaşayagelmışlerdir.

Patrimonyal ilişki biçimleri, Osmanlı toplum yapısından günümüzdeki Türkiye toplum yapısına aktarılan kültürel normlar arasında öncelikli konumdadır. Patrimonyal kültür, Türkiye toplumunda aile ilişkilerinden başlayarak, karar verme ve siyasal katılım süreçlerine kadar çeşitli toplumsal ilişkileri içine almıştır. Üst makamların daha alt toplum kesimlerine yüksekte bakmaları ve onlardan gösterişli saygı istemeleri kültürel bir beklentiye dayanmaktadır. Osmanlı toplum yapısından aktarılan bu kültürel normlar uzun bir tarihsel geçmişten gelmektedir. Benzer şekilde Türkiye toplumunda sivil toplum geleneğinin tarihsel bir temelini bulunmayışı, patrimonyal kültür yapısının güçlü tarihsel geçmişiyle ilişkilidir. Bir kamusal katılım alanı olarak sivil toplum, siyasi otoriteden bağımsız gönüllü dernekler ve kitle iletişim araçları yoluyla geniş toplum kesimlerinin karar alma süreçlerine katılımını içermektedir. Oysa Türkiye'nin toplum yapısı, siyasi iktidar dışında karar alma süreçlerine katılma girişimlerini yadırgamaya çok uygundur. Doğu toplumları, halkın yönetime katıldığı bir tarihsel geçmişe sahip değildir. Bu nedenle siyaset sözcüğü Doğu toplumlarında "ceza" anlamında kullanılmış ve "siyaset yapmak" geniş toplum kesimlerince olumsuz bir çağrışım yapmıştır (Aköz, 2018, 163). Siyasete katılım ve sivil toplum kültürünün Türkiye'deki kurumsallaşma düzeylerinin düşüklüğüne ilişkin başka araştırmalardan örnekler verilebilir.

Örneğin Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu (2015)'nin gerçekleştirmiş oldukları karşılaştırmalı ve görüşmeye dayalı araştırma bulgularına göre Türkiye toplumu, sivil toplum etkinlikleri konusunda Avrupa kıtasındaki yerleşik demokrasilere oranla son derece geri düzeydedir. Bu araştırmada "yaşamınızda bir siyasal gösteriye katıldınız mı?" sorusuna Türkiye katılımcılarının yüzde 10'u "katıldım" yanıtını vermiştir. Aynı soruya "katıldım" yanıtını verenler Hollanda'da yüzde 29, İspanya ve Fransa'da yüzde 55, Almanya'da yüzde 45'dir. Söz konusu araştırmada "siyasete ne kadar ilgi duyuyorsunuz?" sorusuna Türkiye'den yüzde 30 oranında "ilgi duyuyorum" yanıtı verilmiştir. Aynı soruya "ilgi duyuyorum" yanıtını verenler Hollanda'da yüzde 53, İspanya'da yüzde 32, Fransa'da yüzde 59 ve Almanya'da yüzde 70'dir. Bu araştırmada referandumlara siyasal katılım adına önem verenlerin oranıysa Türkiye'de yüzde 53, Hollanda'da yüzde 65, İspanya'da yüzde 77, Fransa'da yüzde 75 ve Almanya'da yüzde 79 bulunmuştur. Öyle görülmektedir ki Türkiye kültürü içinde siyasete katılmak ve hak aramak gibi demokratik eğilimler, Batı toplumlarında bu yöndeki eğilimlere göre zayıftır. Söz konusu örnekler, Türkiye'nin bugünkü toplum yapısında Osmanlı toplum yapısından ileri gelen patrimonyal kültürün günümüzdeki açık izleri olarak kabul edilebilir.

2. Patrimonyal Kültürün Ekonomik Temelleri

Bununla birlikte patrimonyal kültür, ekonomik ve toplumsal temelleriyle birlikte incelendiği durumlarda bilimsel olarak incelenmiş sayılabilir. Berkes (1973, 28) tarafından belirtildiği gibi Osmanlı toplum yapısında devlet, toplumdan gelmez; Batı'da olduğu gibi toplumsal sınıflara dayanmaz. Tam tersine, sınıflar devlete dayanır. Kıvılcımlı (2008, 83) bunun nedenini açıklarken Osmanlı'da devletin sınıflar kurulmadan önce var olduğunu ileri sürmekte ve devletin toplumsal sınıfların oluşumuna kesinlikle izin vermediğini vurgulamaktadır. Osmanlı toplum yapısında toprağın mülkiyetinin sultana ait olmasının yanında, vakıflar dışında özel mülkiyete izin verilmeyişi devleti toplumdan kopuk, onun üzerinde baskın bir otorite konumuna getirmiştir. Yalnızca vakıf mülkiyetine izin verilmesi, ulema sınıfının devlet örgütlenmesi içinde yer alan ve siyasi otoriteyi meşrulaştıran bir işlev görmesinden kaynaklanmaktadır (Küçükömer, 2009, 49). Böylelikle klasik Osmanlı toplum yapısında sınıflardan bağımsız olduğu gibi, sınıfların üzerinde ve sınıfların oluşumunu engelleyen bir siyasal otoriteyle karşılaşmaktadır.

İlk olarak Marks'ın Doğu toplumlarını açıklarken ileri sürmüş olduğu ve sonrasında Divitçioğlu (1981, 19) tarafından Osmanlı toplumundaki geçerliliği doğrulanan Asya Tipi Üretim Tarzı kuramına göre devletin toplumsal yaşamda öne çıkmasının nedeni bu coğrafyalarda sulama ve korunma hizmetlerinin yalnızca devletçe örgütlenebilir bir özellik göstermesidir. Çöl iklimi ve toprağın cinsi, Doğu toplumlarında yapay sulamayı zorunlu kılmış, sulama tekniklerinin örgütlenmesi ise merkezi hükümetin görevi olmuştur. Kuraklık değişkeni toprağın ortaklaşa kullanımını gerektirmiş, ortaklaşa kullanım devlet mülkiyetini öncelikli bir ihtiyaç durumuna getirmiştir. Divitçioğlu'dan başka Sencer (1969), Küçükömer (2009), Cem (2015), Berkes (1972), Timur (1979) ve Çavdar (2003,45) gibi kuramcılarının incelemelerinde yine Asya Tipi Üretim Tarzı kuramını doğrulayan saptamalar görülebilir. Üstelik Timur (1979,15)'a göre merkezi mülkiyet ve despotik devlet anlayışı Osmanlılarla sınırlı değil, ilk Türk devletlerinden başlayarak süren bir gelenektir. Devletin merkezîyetçi rolünü coğrafi değişkenlerle açıklama girişimleri, irksal ve dinsel açıklama biçimlerinden daha mantıklıdır.

Patrimonyal kültürün Osmanlı toplumundaki ekonomik temellerine yönelik Aydın (2013)'in saptamaları ise iki başlık altında toplanabilir. Osmanlı devletinin gelirleri üretime ve yeni üretim tekniklerinin desteklenmesine değil, savaş yoluyla elde edilen zenginliklere ve köylülerden alınan vergilere dayanmaktadır. İslam ise Osmanlı devletinin vergi ve fetihlerle var olabilen söz konusu gelir kaynaklarının meşrulaştırılması işlevini görmüştür. Gaza kavramının savaşlar sırasındaki tarihsel kullanımı bu meşrulaştırmanın en açık örneğidir (Aydın, 2013, 83). Bu durumda Batı toplum yapısının özel mülkiyete ve üretime dayanan yapısal işleyişini Osmanlı toplum yapısında göremeyiz. Daha çok merkezi devlet aygıtında toplanan ve oradan topluma paylaştırılan bir zenginlikten söz edilebilir. Böylece Aydın (2013), Divitçioğlu (1981) ve yukarıda sözü edilen diğer kuramcılarının savunduğu Asya Tipi Üretim Tarzı saptamasını doğrularken, aynı zamanda patrimonyal kültürün ekonomik temellerine değinmiş olmaktadır. Öyleyse Osmanlı toplum yapısından aktarılmış olan ve yukarıda örneklendirilen kültür izleri, yine bu toplum yapısında gözlemlenen merkezi ve tek kutuplu mülkiyet ilişkileriyle açıklanabilir. Bu mülkiyet ilişkilerinin Batı toplumlarından ayrılan özellikleri, aynı zamanda iki uygarlık arasındaki kültürel ayrım noktalarının tarihsel nedenlerini oluşturmaktadır.

3. Batı Toplumlarında Sivil Toplum Kültürünün Ekonomik Temelleri

Doğu toplumlarından farklı olarak Batı toplumları, tek kutupluluğa izin vermeyen ekonomik ve siyasal bir tarihsel geçmişe dayanmaktadır. Feodalizm, dağılmış siyasal otorite anlamına gelir. 5. yüzyıldan sonra kuzeyden gelen akınlarla dağılan Roma İmparatorluğu'ndan sonra merkezi bir otorite kurulamamıştır. Faulkner (2016, 117)'e göre Avrupa kıtasında siyasal otoritenin dağılık yapısı, bu kıtanın coğrafi özelliklerinin etkisi olarak kabul edilmelidir. Kıtanın iletişim kanallarında açıklık, deniz yolları ve iç su yolları açısından taşıdığı zenginlik, ayrıca ekolojik bölge ve etnik yapı çeşitliliğinin olması bölgede mega idari yapılar kurulmasını engellemiştir. Dağılık siyasi otorite ile dağılık mülkiyet birlikte gelişmiştir. Mülkiyetler üzerinde merkezi bir denetim kuracak siyasi bir otorite yoktur (Küçükömer, 2009, 29). Benzer şekilde Avrupa kıtasında feodalizmin gelişmesinin coğrafi nedenlerine değinen Harman (2017,144) kuzeyde birbirinden orman ya da bataklıklarla ayrılmış, birbiriyle savaşan ve her birisinin kendiyile sınırlı bir ekonomisi olan baronları önemli bir değişken olarak anlatmaktadır. Böylece Doğu toplumlarında çöl, toprağın niteliği ve sulama işlerinin kamusal nitelikteki örgütlenme zorunluluğu merkezi bir otoriteyi zorunlu kılmışken, Avrupa kıtasının coğrafi özellikleri merkezi bir devlet yapısının Doğu toplumlarında görüldüğü gibi güç kazanmasını engellemiştir.

Avrupa kıtasının ekonomik ve politik güçlere bölünmüşlüğü, Batı toplum yapısında sivil toplum geleneğinin kurumsallaşmasına uygun bir ortam hazırlamıştır. Devlet otoritesinin yanında mülkiyet ilişkilerinden kaynaklanan başka otoritelerin yer alması, farklı çıkarların birbirleriyle çatışması ve uzlaşmaya varmasının maddi zeminini oluşturmaktadır. Örneğin klasik feodal dönemde çeşitli toplumsal sınıflar oldukça hareketlidir. Bu sınıflar kendi aralarında çıkar savaşları yapmışlar ve ileride modern toplum yapısına aktarılacak çeşitli feodal sözleşmeler imzalamışlardır (Aydoğdu, 2016, 5-6; Huberman, 2019, 18). Ayrıca özellikle feodal dönemin sonlarında çeşitli şehir birliklerinin ticaretin denetimini ele geçirmek için kendi aralarında yaptıkları çıkar savaşlarına tanık olunur (Aydemir ve Genç, 2011,237). Öyleyse Osmanlı toplum yapısının merkezi, durağan, içe dönük yapısına karşılık Batı feodalizminde hareketli ve çatışmalarla dolu bir sosyal yapıdan söz edilebilir. Hareket ve çatışmaların gündemde olduğu bir toplumsal gerçeklik, Batı uygarlığında sivil toplum kültürünü beslemiştir. Doğu uygarlığının merkezi-despotik yapısı itaate dayalı siyasal edilgenlik kültürünü, Batı uygarlığının merkezkaç yapısı ise sivil toplum ve rasyonel hukuk kültürünü desteklemiştir.

4. Sonuç

Makale sonucunda ulaşılan sonuçların ilki, kültürün maddi temellerine ilişkindir. Kültür, toplumsal gerçeklikle güçlü belirlenim ilişkisi içinde olan toplumsal bir olgudur. Toplumsal gerçekliğin sınıfsal, ekonomik ve siyasal ihtiyaçları kültürü şekillendirir. Bu ihtiyaçlarla ilişkisi kalmayan kültür unsurları ise süreç içinde zayıflayıp yok olurlar. Konuya ilişkin çok sayıda örnek gösterilebilir. Örneğin kadınların ekonomik bir katkı sunmadığı toplum yapılarında eşitlikçi yönde bir toplumsal cinsiyet kültürü oluşamaz. Bilgiye ulaşma yollarının giderek açıldığı toplumsal ilişkiler içinde yaşlıların toplumsal konumu eskiye göre zayıflar. Modern toplumda ekonomik çıkarların farklılaşması, geleneksel kültürdeki aile yapısını ve işlevlerini değişime uğratar. Hızlı yemek (fast food)

kültürü, zaman kavramının önem kazandığı modern dönemin bir ihtiyacıdır. Sayısız derecede çoğaltılabilecek bu söz konusu örnekler, kurumsallaşmış ilişkilerin maddi altyapıyla ilişkisini göstermektedir.

Yukarıdan aşağıya doğru despotik ve kuralcı çizgilerle belirginleşen patrimonyal kültür ise Osmanlı toplum yapısının ilk Türk devletlerinden beri süren ama özellikle 14 ve 17. yüzyıl arasındaki siyasal ve toplumsal gerçekliğinin bir ürünü olarak görülebilir. Mülkiyetin dağılmadığı, merkezîyetçi, denetleyici ve kuralcı bir ekonomik yapılanma, patrimonyal kültürü üretmiştir. Türkiye'nin bugünkü toplum yapısında "siyaset" kavramının kamuoyunda olumsuz bir çağrışım yapması ya da sivil toplum anlayışının zayıflığı en açık patrimonyal kültür izleridir. Aynı tarihsel dönemlerde Batı feodalitesinin çok kutuplu ekonomik ve siyasal gerçekliği, devlet kurumundan bağımsız kalabilen bir sivil toplum kültürünün oluşmasına zemin hazırlamıştır. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında, Osmanlı toplum yapısından günümüze uzanmakta olan patrimonyal kültür özellikleri "sivil toplum", "muhalefet etme", "kişisel hak arama", "sorumluluk alma" ya da "bireyselleşme" gibi demokratik kültür özelliklerinin gelişmesinde bir engel olarak kabul edilebilir.

Üzerinde durulması gereken başka bir nokta ise Batılı kuramcılarının Osmanlı toplum yapısına ilişkin yaptıkları despotizm tanımlamasını "oryantalist" bularak reddeden değerlendirmelere ilişkindir. Batı'dan gelen ve Türkiye toplum yapısına ilişkin saptamalar içeren bütün kuramların ve tanımlamaların kuşkuyla karşılanması haklı bir sosyal bilimci tutumu değildir. Bu tutum Türkiye'nin toplumsal yapısındaki sorunları çoğunlukla "dış nedenler"e bağlayan, Batı'nın Türkiye'ye düşman olduğunu ya da kıskandığını ileri süren görüşlerle aynı doğrultudadır. Tarihte uygarlıklar arasındaki savaştan daha önce gelen konu, sınıfsal çatışmalar olmuştur. Uygarlıkların gelişimini dinsel, coğrafi ya da ırksal farklılıklar değil, öncelikle sınıf çatışmaları belirlemiştir. Doğu uygarlıklarına ilişkin 12. yüzyıldan başlayarak süren "despotik yapı" tanımlamalarını, "Batı üstünlüğüne hizmet eden" ya da "Türk alerjisi" gibi tanımlamalarla reddeden bu yaklaşımlar 16. yüzyıldan sonra Doğu uygarlığının Batı karşısında geri kalmasının içsel nedenlerini açıklamakta güçlük çekmekte, bütün nedenleri 15. yüzyıldan sonra Batı sömürgeciliğinin başarılarına bağlamaktadırlar. Oysa Osmanlı toplum yapısının "merkezîyetçi", "despotik", "üretim değil, fetihlere dayanan" yapısal özellikleri günümüzde yukarıda sayılan yerli sosyal bilimciler tarafından kabul edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aydemir, Cahit ve Genç, Sema Yılmaz (2011). Ortaçağın Sosyo-Ekonomik Düzeni: Feodalizm. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:10, Sayı:36, s.237.
- Aydoğdu, Murat (2016). Ortaçağ Feodal Mülkiyet Anlayışı ve Osmanlı Hukukundaki Toprak Sisteminin Türk Hukukundaki Tarımsal İşletmelerin Mirasçılara Özgülenmesine Etkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:17, Sayı:2,s. 5-6.
- Aydın, Erdoğan (2013). *Osmanlı Gerçeği, Nizam-ı Alem'in Gayri resmi Tarihi*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Aköz, Seçkin (2018). Politika Kavramının Siyaset Kavramı Yerine Kullanılması ve Bilimsellik Tartışmaları Bağlamında Devlet Olgusuyla İlişkisi. *Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:3, Sayı:5, s.163.
- Berkes, Niyazi (1972). *Türkiye İktisat Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Berkes, Niyazi (1973). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Cem, İsmail (2015). *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

- Childe, Gordon (2004). *Kendini Yaratan İnsan, İnsanın Çağlar Boyu Gelişimi*. (Çeviren: Filiz Ofluoğlu), İstanbul: Varlık Yayınları.
- Çavdar, Tevfik (2003). *Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960*. Ankara: İmge Yayınları.
- Çarkoğlu, Ali ve Ersin Kalaycıoğlu (2015). *Türkiye'de ve Dünya'da Vatandaşlık*. Koç Üniversitesi ve Sabancı Üniversitesi (https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2015/12/Türkiyede-ve-Dunyada-Vatandaslik-2014-1.pdf) 09.02.2020.
- Divitçioğlu, Sencer (1981). *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu*. Kırklareli: Sermet Matbaası.
- Doğan, Necmettin (2011). Patrimonyalizm Kavramına Eleştirel Bir Yaklaşım. *Liberal Düşünce Dergisi*, Cilt:16, sayı:64, s.168.
- Faulkner, Neil (2016). *Marksist Dünya Tarihi, Neandertallerden Neoliberallere*. (Çeviren: Tuncel Öncel), İstanbul: Yordam Yayınları.
- Güvenç, Bozkurt (1974). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Yayınları.
- Harman, Chris (2017). *Halkların Dünya Tarihi*. (Çeviren: Uygur Kocabaşoğlu), İstanbul: Yordam Yayınları.
- Huberman, Leo (2019). *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*. (Çeviren: Murat Belge), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kıvılcımlı, Hikmet (2008). *Osmanlı Tarihinin Maddesi*. İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları.
- Küçükömer, İdris (2009). *Batılılaşma ve Düzenin Yabancılaşması*. İstanbul: Profil Yayınları.
- Malinowski, Bronislaw (1990). *İnsan ve Kültür*. (Çeviren: Fatih Gümüş), Ankara: V Yayınları.
- Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çevirenler: Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Sencer, Muzaffer (1969). *Osmanlı Toplum Yapısı, Devrim Stratejisi Açısından*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Timur, Taner (1979). *Osmanlı Toplumsal Düzeni*. Ankara: Turhan Yayınları.
- Weber, Max (1985). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. (Çeviren: Zeynep Aruoba), İstanbul: Hil Yayınları.
- Weber, Max (2003). *Sosyoloji Yazıları*. (Çeviren: Taha Parla), İstanbul: İletişim Yayınları.